

ANTIKOMMISTA PUNK

TÓTH ESZTER ZSÓFIA

Manapság már sok korabeli fotó forog közkézen az 1980-as évek szórakozóhelyeiről, így a Fekete Lyukról is. A felvételek kapcsán kevésbé szoktunk figyelmünket fordítani a szimbolikus felvételekre. Így például kellemes meglepetés volt kézbe venni egy olyan fotót, amelyen a szórakozóhely punkjai közül az egyik Thatcher-maszkot visel. Mi lehetett ennek mögöttes jelentéstartama?

ÜVÖLTÉS A DIKTATÚRA ELLEN

A punk maga a lázadás. Gyerekkoromban, az 1980-as években lakótelepen laktunk. Nálunk is voltak punkok, a játszótéren gyülekeztek esténként. Lázadónak, izgalmasnak láttuk őket, a legérdekesebb közülük a tábornok fia volt. Akinek a háta mögött összesűgtak az idősebbek. Ő számomra a lázadást testesítette meg, ami akkor izgalmos és vonzó volt.

Úgy nézett ki, mintha egy angol zenei magazinból lépett volna elő: szőkére festett haj, kakastaréj, biztosítótű a fülben, military-jellegű felsőruházat, bőrnadrág; még arra is emlékszem, hogy polgárpukkasztásból egyszer tojássárgája volt szétkenve a kabátján. Abban biztos voltam, hogy az apja ellen lázad, de lázad a rendszer ellen is. A nyugati punkok szalonlázasához ké-

az első magyar punkokban
elemi erővel tört fel a vágy a
szabadságra és a diktatúra
szétrombolására

pest az első magyar punkokban elemi erővel tört fel a vágy a szabadságra és a diktatúra szétrombolására. Az 1980-as évek ólomszürkesége, kilátástalansága, az az érzés, mintha megállt volna az idő, a punkok üvöltésében is felszakadt.

Gyönyörű, jelképes megnyilvánulása mindennek a punk pogo, vagyis a tánc, amelynek során a koncerteken a táncolók teljes testtel részt vesznek a táncban, és szándékosan keresik az ütközést a többiekkel. A táncmozdulatoknak nagy ereje van, az ütközésekkel elementáris erő is felszabadul ilyenkor, azonban az ütközés során mégis vigyáznak egymásra a táncolók. Erő, lázadás, szolidaritás – minden benne van ebben a táncban, ami a punk leglényege.¹

A punkkal a hazai közönség úgy ismerkedett meg, mint a többi nyugati zenei irányzattal és szubkultúrával: a korabeli sajtó ismertette a nyugati jelenséget olvasóival, és el is ítélte egyúttal. Ezzel azonban a fiatalságnál éppen az ellenkezőjét érték el: vonzó lett számukra mind külső megjelenési formában, mind zenei ízlésük formásában.

Az első átfogó cikk a *Kritikában* jelent meg a punkról, 1979-ben. A szerzőpáros a punk létrejöttét 1975-höz kötötte.² Az írás kifejezetten punkellenes volt.

1 A korai punk történetéről lásd BÉKÉS Márton: *Tisztító szennyhullám. A magyar paleopunk dicsérete*, Jobbklikk 2010. december 20. <<http://jobbklikk.hu/index.php?Cikk=551>>; POZSONYI Ádám: *A Lenin szobor helyén bombatölcsér tántog*, szerzői kiadás, Budapest, 2003 (regényes formában); POZSONYI Ádám: *Rebellió*, szerzői kiadás, Budapest, 2009); VASS Norbert: *Boldog szép napok Nirvániában*, Kommentár 2012/1.

2 GYULAI László – LUKÁCS János: *A gyűlölet éve. A punktól az újhullámig*, Kritika 1979/7., 13–14. E cikk nyomán vita is kibontakozott, amelyben Wilpert Imre azt írta, hogy a szerzők nem értelmezték pontosan a rockzene történelmi folyamatait, álforradalmi ideológiáról írtak a punk kapcsán és nem határozták el

Konzervatív underground?
 – Thatcher-álarcos punk
 a Golgota utcai
 Fekete Lyukban, 1988
 (Urbán Tamás felvétele,
 Fortepan)

A Sex Pistolst szélsőségesnek, agresszívnek, robbanásszerű hatásúnak írta le. A többi punkegyüttest is kategorizálták: a Clasht városi gerillák politikai költőiként, a Damnedet burleszkbohócokként, a Stranglerst a középosztály cinikus-intellektuális képviselőiként jelenítették meg.³ A punk zenét így jellemezte a cikk: „A punk-zenekarok száma gyorsan nő, hiszen elég néhány akkord eljáratása a nyers, gyakran alantas szenvedélyek zabolátlan kifejezéséhez.”

Angliában, a „nagy ipari városok munkásnegyedeiben – ahonnan 1962-ben a Beatles, a Rolling Stones és a többiek elindultak – most egy új mozgalom keletkezik: a punk, védjegye a biztosítótű, arcon, fülön, ruhán átszúrva, kutyapóráz és WC-lánc mint nyakék, szakadt ruhák, rongyok büszke viselése, ijesztő *make up*-ok és frizurák, tudatosan, előre megfontolt primitívség és elszánt-elkeseredett agresszivitás [...] mintha mindig nyitott késsel a zsebünkben járnánk”⁴ – ez volt a punkmozgalom első ábrázolása magyarul. Az 1977 januárjában nyílt Roxy klubot így ábrázolták: „A pogo örületben táncoló közönség, a kiégett tekintetű, képtelen öltözkű résztvevők, a sörösdobozokkal, szeméttel telezsórt helyiség a látvány szintjén híven tükrözi a punk-események hangulatát.” Ugyanott ezt olvashatjuk: „A kiábrándult, agresszív punk-generáció a külvilág brutális rombolására törekszik, nem riadva vissza semmiféle eszköztől, cselekménytől. [...] A punk, azt mondhatjuk, *ad absurdum* viszi a tagadást. A nyugati civilizáció magasan szervezett fogyasztói társadalmában kínálkozó lehetőségek mindegyikét elutasítja.”⁵ S tovább: „Tagadják a világ megismerhetőségét a punknemzedék munkanélküli rétegei, kiábrándult középosztálybeli fiataljai, kizsákmányolt proletárjai. Csak arra kíváncsiak, hogy itt és most mi történik velük a világ szennyes ügyletei során. [...] Szétrombolódik a punk-életérzésben a szerelem szépségébe, romantikájába vetett hit is. Vagy az ösztönkielégítés

elégge a New Wave-től (WILPERT Imre: *A punk: zenei és ideológiai válság*, Kritika 1979/7., 12; vö. GYULAI László – LUKÁCS János: *Válasz egy figyelmes olvasónak*, Kritika 1979/12., 14).

3 GYULAI-LUKÁCS: *A gyűlölet évei*, 13.

4 HAYNAL Kornél János: *Válság, nosztalgia, útkeresés*, Kritika 1979/1., 25.

5 GYULAI-LUKÁCS: *A gyűlölet évei*, 13.

szintjére süllyeszti, vagy mint elérhetetlen beteljesedést tételezik.⁶ Vagyis: a korabeli újságírók morális pánikot gerjesztettek a punkhoz. A punkot felruházták minden olyan jelzővel, amely a korabeli hivatalos diskurzusban elvetendőnek számított: így a rombolással, a tagadással. Az újságíró a mögöttes ideológiát a nyugati, elnyomott munkásosztály fogyasztói társadalom elleni lázadásával azonosította.

DACKORSZAK

A hivatalos ellenzés dacára nagyon hamar megjelentek az utcákon a punkok, kedvelt találkozóhelyük lett a József nádor tér és környéke. A punk fiatalokra már 1979-ben felfigyelt Budapest rendőrfőkapitánya, dr. Vincze Lukács, aki úgy jellemezte őket, mint akik néhány tucatnyian vannak, és „a főváros közterületein csoportosulnak, ápolatlan külsejükkel, közízlést sértő magatartásukkal megbotránkoztatják a járókelőket, zavarják a rendet”.

1979-ben a *Kritika* tévékritikusa összekapcsolta egymással a csöveseket és punkokat: „Egy bizonyos: léteznek az úgynevezett csövesek, a főváros valódi vagy állumpenjei, akiket divatosan punkoknak is mondanak, bár – remélhetőleg – nem pályáznak a nyugati nagyvárosok punkjainak olyan felnőttszertartó módszereire, mint a svasztika [!] viselése.”⁷ A fiatalok új csoportosulását veszélyesnek ábrázolta, ami bevett módszer volt a korabeli sajtóban arra, ha valamely csoportot, ifjúsági szubkultúrát le akarták járatni. Egy 1988-as, a Fővárosi Ügyészség készítette jelentés így jellemezte a punkokat: „Punkok: új csoportosulás, a csövesek utódai, a társadalom peremén élők. Idősebb punkok a Sex Pistols-kultusz bűvöletében élnek, öltözésük: bőrdzseki, szakadt farmer. Kellékeik: halálfejes gyűrű, fülbevaló, jelvények. Hajukat kakastaréjba fésülik, színezik. Kábítószerzereznek, kedvenc együttesük többek között a Dead Kennedys. Meghökkenítő kellékeik: biztosítótű, wc-lánc, borotvapenge. Táncuk a pogo, italuk a sör, nagyobb csapatokban kóborolnak. Találkozóhelyük: Óbuda, Váci utca, József Nádor tér.”⁸

A hazai punkok ellen a diktatúra keményen fellépett, szemben a nyugati szalonlázáddal. „Nem elfelejtendő, hogy amíg a nyugatiak a »hatalmas jólé-

tükben« lázadtak, addig itthon ezt egy kőkemény diktatúra alatt csinálták a fiúk/lányok!!! Ott maximum lenézték Őket, míg itthon keményen tiltották, büntették az ilyesfajta megnyilvánulást” – írta plasztikusan a kérdérről folytatott internetes vitában egy hozzászóló. Ne feledkezzünk el a külvárosi punkokról sem, hiszen – amint a Fekete Lyuk-csoportban, a *Mit je-*

lent a punk? kérdésemre válaszul kaptam – „a külvárosi lerohadt pingpongasztalok melletti nihilről, a vidéki vonatállomásokra behúzódot patkánylétről [is szólni kell]. Egyszóval a »kispunkokról«, akiknek nincsenek jól csengő sztorijaik, nagy balhéik, csak az a nyomorult valóság, ahol nem volt mikrofon, hogy beleüvölt”, és a lázadás útja az volt, hogy punk identitása lett a fiataloknak.

A magyar punkmozgalom csak úgy érthető meg igazán, ha annak rendszerellenes lázadását a hazai közegben, a kommunista diktatúra elleni lázadásként értelmezzük. Békés Márton idézi az ETA szövegírójának, Szócska Miklósnak szavait, miszerint: „egy zenei eszközökkel végrehajtott, nyílt és totális támadás volt a rendszer ellen”.⁹ A punk- és skinheadmozgalom 1985-ben vált ketté, ennek ebben a kontextusban azért van jelentősége, mert közös gyökerük a kommunistaellenesség volt. Azonban miután szétváltak, rendszeressé váltak köztük a verekedések és összecsapások.¹⁰

6 *Uo.*, 14.

7 JOVÁNOVICS Miklós: *Élő-adás*, *Kritika* 1979/7., 40.

8 Budapest Főváros Levéltára, Pesti Központi Kerületi Bíróság, 4B V20954/1988.

9 BÉKÉS: *I. m.*

10 KERESZTES Csaba: *Skinheadek kontra Magyar Népköztársaság*, *Múlt-kor* 2013/ősz, <<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=39015&pIdX=3>>. Minderről részletesebben lásd KERESZTES Csaba – VARGA Monika: *Bőrfejük. A skinhead mozgalom 30 éve*, szerzői kiadás, Budapest, 2014, 44–70. [Vö. TÓTH Eszter Zsófia: *„Fejük kopasz, többnyire borotvált, ruhájuk fekete”*, *Komentár* 2016/1. (A Szerk.)]

a magyar punkmozgalom rendszerellenes lázadását a kommunista diktatúra elleni lázadásként értelmezzük

Ha a hazai őspunkra és a *Spions Jönnek az óvodások* című szövegére gondolunk, a szöveg elsődleges jelentésén túl a diktatúrában élő, közösségivé, uniformmá kényszerített embert láthatjuk. Íme, prózában: „Jönnek az óvodások, épp most fordulnak be a sarkon. / Mindegyiken van egy kis kék napozóruha. [...]

Valamelyiken zöld, valamelyiken sárga, / és mindegyik napozóruhán egy-egy kis piros hímezett mackó. / És mindegyik piros mackónál van egy kis géppisztoly.” A *Spions* együttes meghatározó alakja Molnár Gergely volt, akit a hatósági és lakossági zaklatások emigrációra kényszerítettek. A *Spions* – amelynek összesen három koncertje volt, míg el nem lehetetlenítették – első fellépése az Egyetemi Színpadon 1978. január 15-én olyan visszhangot váltott ki, hogy az együttest fasisztának és anarchistának is bélyegezték. A – hatalom és más szubkultúrák részéről egyaránt érkező – zsigeri ellenszenv okát Najmányi László abban látta, hogy a Magyarországra késéssel érkezett hippimozgalom akkor élte fénykorát: „A koszos, szandálos, szakadt, mocskos farmerba öltözött, népi hímezéses tarisznyával a vállukon közlekedő, hosszúhajú, szakállas fiatalemberek és ugyancsak izzadságtól bűzlő, hosszúszoknyás, mosdatlan, ápolatlan, zsíros hajú és arcbőrű barátnőik nem tudták elviselni a SPIONS ápoltságát és angol *mod* eleganciáját.”¹¹ Nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy az átlag magyar hippy – kivéve persze a rendszer által több éves börtönbüntetéssel sújtott Nagyfa-galeri tagjait – nem volt kifejezetten kommunistaellenes. Inkább háborúellenesek voltak, a vietnami háború elleni mozgalmak hatására, ezért is volt jelszavuk a „szeretkezz, ne háborúzz”. Szemben a hazai punkokkal.

CPg: Áll egy ifjú

Áll egy ifjú élmunkás a téren,
Kommunista szombatról jött éppen.
Dúli-dúli a réten,
Dúli-dúli a réten.

Szobrot, képet sematista banda,
A munka hőse szerepeljen rajta!
Dúli-dúli a réten,
Dúli-dúli a réten.

Rohadt bűdös kommunista banda.
Mér' nincsenek ezek felakasztva?
Dúli-dúli a réten,
Dúli-dúli a réten.

PUNKPER

Az antikommunista punk fénykora a punkok hazai megjelenésétől 1984-ig, a CPg peréig tartott. Ugyanis pont a CPg-per az, amelyben a kommunista diktatúra megmutatta valódi sajátosságának egyikét: azt, hogy nem viselik el a rendszerkritikát, méghozzá semmilyen formában. Gondoljunk csak a CPg emblematiszta sorára, az *Áll egy élmunkás a téren* kezdetű dalból: „Rohadt bűdös kommunista banda, miért nincsenek ezek felakasztva?” A szám telitalálat volt, ugyanis a rendszer leglényegét, a kommunista szombatok, munkaversenyek világát figurázta ki.

Ez a szám és még más CPg-szerzemények – többek között a *Mindenki tetű*, a *Báb vagy* vagy a *Primitív bunkók* címűek – alapozták meg a „nagy nyilvánosság előtt, csoport tagjaként folytatólagosan elkövetett izgatás” tényállását. A számok közül a *Mindenki tetű* és a *Báb vagy* kifejezetten a kommunista rendszer ellen szólt – „Mindenki tetű a Magyar Népköztársaságban / Hol minden rossz, mi új / Hol a pénz csendet szül / Hol az emberek mindig némák” stb. Kifejezetten éleslátó volt ez a dalszöveg, amikor a Kádár-rendszer lényeges momentumát láttatta, kifejezve: a szocialista időszak állampolgára megtanulta, hogy legjobb, ha semmit nem csinál, mert abból nem lesz baj. Ezt szokta meg. Aki csinált valamit, ami hivatalosan nem volt támogatott, mondjuk felvonult 1973. március 15-én, azt ugyanis elvitte a rendőr. Jobb esetben nem az egész életútja tört ketté, mint az 1956-os forradalmároké, de előfordulhatott, hogy kiutasították az országból mint nem kívánatos elemet. Aki nem csinált semmit, azzal természetesen nem történhetett ilyen, tehát egyszerűbb volt passzivitásba vonulni.

ETA: ETA

1982 – végre eljött az új esztendő!
Be van tiltva mind a kettő...
Hölgyeim és uraim, az ETA-vonósnegyes következik!

Nem tetszik az jó uram, hogy mérgezed agyam,
Ezért inkább felnégyellek és elásom magam.
A csatornában lent élünk a patkányok között,
Nem értem, hogy miért vagyok hazámban üldözött?

Eta! Eta! Eta!
Eta! Eta! Eta!
A feszültségtől szétrobban az agy!

Sokan voltunk s leszünk is, nem számít a kor,
Szétrobbantunk mindenkit, ki belünkbe típor!
Guernicától Bilbaóig dübörgött a föld,
A bombázásra emlékezz, és arra aki öldökölt!

11 NAJMÁNYI László: *Spions*, Balkon 2010/19–10. <http://epa.oszk.hu/03000/03057/00021/pdf/EPA03057_balkon_2010_1_09-10.pdf>.

A Pesti Központi Kerületi Bíróság 1983. november 17. és 1984. február 7. közötti tárgyalásain a CPg három tagját (Benkő Zoltánt, Haska Bélát és Nagy Zoltánt) kettő, Varga Zoltánt pedig másfél évre ítélte „nagy nyilvánosság előtt, csoport tagjaként, folytatólagosan elkövetett igazgatás bűntette” miatt. Az együttes elleni lejáratókampány része volt, hogy a titkosszolgálat emberei azt terjesztették el, hogy nevünk mást jelent, mint valójában. A CPg név ugyanis eredetileg azt jelentette: „Come on Punk Group”, ehelyett azt próbálták elhitetni az emberekkel, hogy „Cigánypusztító galerit/gépezetet” jelent, ami természetesen nem volt igaz.

Az ugyancsak kiváló dalszövegeket író ETA együttes elementáris elégedetlenségét a rendszerrel az *ETA* című számban is megfogalmazta: „A csatornában lent élünk, a patkányok között / Nem értem, hogy miért vagyok hazámban üldözött”. A *Spicli* című számában pedig az emberek nyakában lihegő titkosrendőröket jelenítették meg: „Nézek szerteséjjel, mögöttem jön egy alak / Tudom, hogy ez az a pasas, akit rám állítottak”. Az ETA együttest is felhasználásra kényszerítették 1984-ben, az állandósult rendőri zaklatásokkal.

HÉTKÖZNAPI LÁZADÓK

Lucile Chaufour *East punk memories* című filmje izgalmas alkotás. Ugyanis a rendező 1983-ban Magyarországra jött, filmet forgatott a magyar punkokról, majd 20 év múlva visszatért s felkereste történetének szereplőit. A filmben a szereplők reflexióit is láthatjuk az archív felvételekre, saját fiatalságukra. Múlthoz való viszonyukban egyik kulcsélményük, hogy a punk a diktatúra elleni szembenállás és lázadás volt. Az eredeti filmben fogalmazták meg, mit jelentett számukra a szabadság hiánya és a rájuk kényszerített kommunista eszme: „Nem mehetek oda, ahova akarok, nem csinálhatok azt, ami akarok, mert jó kommunistaként kell élnem, egy jó kommunista azt csinálja, amit parancsolnak neki. Nem vagyok hű kommunista [...] Ez egy erőltetett idealizmus, nem kérdezik [meg] az embert, [hogy] ez így jó-e, ezt kell csinálnod, kész, ez a parancs.” Nagyon érdekes az a rész, amikor az 1980-as évekbeli metró archív felvételeit kommentálja az egyik szereplő: „A metró, minden plakát, hirdetés nélkül, a maga szocialista realista egyszerűségébe, a tipikus szocialista üresség.”

„A punk gyűjtőfogalom, mi arra használtuk, hogy szembemenjünk a rendszerrel” – emlékeztek vissza a film bemutatóján az egykori punkok 2013-ban¹² A szovjet megszállást is említi a filmben az egyik visszaemlékező, annak kapcsán, miért voltak rendszerellenesek a punkok: „A helyzet az volt, hogy orosz megszállás alatt voltunk, aki orosz megszállás alatt van, inkább ragaszkodik a hazájához, és fordul szembe a rendszerrel, ami megszállja őt.”

Mind a mai napig lenyűgöz a punkok bátorsága, s az, hogy punk külsejükkel és elementáris üvöltésükkel szembe mertek menni az 1980-as évek ólomidőben telő diktatúrájával. Kemény, szókimondó szövegekkel vállalva az ellehetetlenítést, sőt akár a börtönbüntetést is. Ami szintén fontos vetülete a magyar Például amilyen annak az általános iskolai osztálytársamnak, Patriknak a története is, aki vagány volt és lázadó, és aki e cikkem írása közben mesélte el, mennyit zaklatták hajviselete miatt a tanárok, vagyis a '80-as évek felnőttei. A diktatúra nem viselte el azt, ha valaki kilógott és nem állt be a sorba. A punk hétköznapi hősei azok, akik mertek lázadni.

¹² Toldi Mozi, *Túlélő punkok emlékeznek*, 2013. június 7. <<https://www.youtube.com/watch?v=vH9ByWPCsdE>>.